

Inledning

I betänkande 1999/2000:LU6 behandlade utskottet femton motionsyrkanden från allmänna motionstiden 1999 om vissa ersättningsrättsliga frågor. Samtliga motionsyrkanden avstyrktes.

Vid kammarbehandlingen av nämnda betänkande den 2 februari 2000 beslutade riksdagen att återförvisa ärendet till utskottet för ytterligare beredning.

Utskottet tar i detta betänkande upp ärendet till förnyad behandling. Denna behandling föranleder ändrat ställningstagande från utskottets sida endast i fråga om en motion som rör patientskadelagens bestämmelse om självrisk.

Sammanfattning

Motionsyrkandena på det skadeståndsrättsliga området gäller olika frågor rörande det allmännas skadeståndsansvar samt frågor om ersättning för kränkning genom brott, ersättning för ren förmögenhetsskada, ansvaret för genetiskt modifierade organismer och frågan om regressrätt för utgiven sjuklön. På det försäkringsrättsliga området gäller motionerna patientskadelagen, den enskildes genetiska integritet och information till efterlevande när det gäller kollektiva livförsäkringar.

I ärendet har en utfrågning ägt rum med företrädare för Justitiedepartementet, Sveriges Försäkringsförbund, Stiftelsen Konsumenternas Försäkringsbyrå och Folksam.

Med anledning av en motion (kd) förordar utskottet ett tillkännagivande som gäller patientskadelagens bestämmelse om självrisk. Övriga motionsyrkanden avstyrks, i huvudsak med hänvisningar till tidigare ställningstaganden samt pågående berednings- och utredningsarbete.

Till betänkandet har fogats åtta reservationer och ett särskilt yttrande.

Motionerna

1999/2000:L601 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att lagtexten angående kränkningers ersättning omgående ses över så att domar liknande den i Göta hovrätt inte upprepas,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att en polis i tjänst som kränks, på det sätt som anges i motionen skall ha rätt till kränkningssättning.

1999/2000:L602 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att överväga att personnummer obligatoriskt skall anges även i kollektiva försäkringar.

1999/2000:L603 av Ulf Nilsson m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ersättning vid felaktigt anhållande,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ersättning vid felaktigt gripande,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ersättning vid felaktig myndighetsinformation,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vidgad jämningsregel,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kortare preskriptionstid.

1999/2000:L604 av Margit Gennser m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av regressrätt för utgiven sjuklön i enlighet med vad som anförts i motionen.

1999/2000:L605 av Ingvar Svensson (kd) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en översyn av patientskadelagens karensbeloppsregel.

1999/2000:L606 av Anders Ygeman m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om missbruk av den nya kunskapen om det mänskliga genomet.

1999/2000:Ju723 av Gun Hellsvik m.fl. (m) vari yrkas

10. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändrade regler för kränkningssättning i enlighet med vad som anförts i motionen,

11. att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbättrade möjligheter till ersättning för ren förmögenhetsskada på grund av brott i enlighet med vad som anförts i motionen.

1999/2000:Ju911 av Gun Hellsvik m.fl. (m) vari yrkas

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om polisens möjlighet till skadestånd vid kränkning.

1999/2000:MJ718 av Lennart Daléus m.fl. (c) vari yrkas

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett strikt skadeståndsansvar och obligatorisk ansvarsförsäkring för den som önskar introducera en gentekniskt förändrad organism i begränsade försök eller på marknaden.

Det allmännas skadeståndsansvar

Ansvar för felaktig myndighetsinformation

Den grundläggande regeln om skadeståndsansvar finns i 2 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207). Detta lagrum innebär att var och en som uppsåtligt eller av vårdslöshet (culpa) vållar person- eller sakskada är skyldig att ersätta skadan. Skadeståndslagen innehåller också särskilda regler om arbetsgivares s.k. principalansvar. Enligt 3 kap. 1 § är en arbetsgivare ansvarig för person- eller sakskada som vållas av arbetstagaren genom fel eller försummelse i tjänsten. Arbetsgivaren svarar också för ren förmögenhetsskada om arbetstagaren vållat skadan genom brott. Med ren förmögenhetsskada avses sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada.

Arbetsgivares principalansvar omfattar även de offentliga arbetsgivarna. Är det fråga om myndighetsutövning sträcker sig statens och kommunernas ansvar längre än andra arbetsgivares. När fel eller försummelse har begåtts vid myndighetsutövning, svarar det allmänna nämligen inte bara för person- och sakskada utan också för ren förmögenhetsskada (3 kap. 2 §). Enligt 3 kap. 3 § skall stat och kommun dessutom ersätta ren förmögenhetsskada som har orsakats en enskild medborgare genom fel eller försummelse när en myndighet lämnar felaktiga upplysningar eller råd, om det med hänsyn till omständigheterna finns *särskilda skäl*. Vid bedömningen av om det i det enskilda fallet finns sådana skäl skall särskilt beaktas upplysningarnas eller rådets art, deras samband med myndighetens verksamhetsområde och omständigheterna när upplysningarna eller råden lämnades.

Bestämmelsen om det allmännas ansvar för felaktig myndighetsinformation infördes den 1 januari 1999. Av lagförarbetena framgår att ansvaret skall kunna göras gällande endast i ett begränsat antal fall och att det är den enskilde själv som har att visa att de rekvisit som uppställs i bestämmelsen är uppfyllda, liksom att det föreligger ett adekvat orsakssamband mellan informationen och skadan samt skadans storlek m.m. (prop. 1997/98:105, bet. LU27).

Ulf Nilsson m.fl. (fp) anför i motion L603 att kravet på "särskilda skäl" för skadeståndsansvar vid felaktig myndighetsinformation innebär en alltför stark begränsning av ersättningsrätten. En bättre modell för att uppnå en rimlig begränsning av skadeståndsansvaret vore, menar motionärerna, att ersättningen kunde jämkas vid medvållande från den skadelidandes sida. I motionen begärs ett tillkännagivande med detta innehåll (yrkande 3).

Vid utskottets behandling våren 1998 av proposition 1997/98:105 om det allmännas skadeståndsansvar hade utskottet att ta ställning till ett motionsyrkande med motsvarande innebörd som det nu aktuella. Propositionen och de med anledning av propositionen väckta motionerna hade därvid remissbehandlats. Utskottet delade regeringens bedömning att det särskilt borde markeras att skadeståndsansvar inte kommer i fråga i samtliga fall då en myndighet lämnar felaktig information som orsakar skada. Enligt utskottets mening var det nämligen nödvändigt med en viss begränsning och avgränsning

av ansvaret. Utskottet kunde därför inte ställa sig bakom det då aktuella motionsförslaget, vars konsekvenser skulle bli svåra att överblicka. I stället instämde utskottet i regeringens uppfattning att det bör krävas att det finns särskilda skäl för att skadeståndsansvaret skall utlösas. Det då aktuella motionsyrkandet avstyrktes, och riksdagen följde utskottet (bet. 1997/98:LU27, rskr. 277).

Våren 1999 hade riksdagen inte ändrat sin inställning till ifrågavarande spörsmål och avtog därför på nytt ett likalydande motionsyrkande (bet. 1998/99:LU17).

När utskottet nu åter har att ta ställning till motionsönskemål om ett vidgat ansvar för det allmänna vid felaktig myndighetsinformation vidhåller utskottet sin tidigare uppfattning. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till motion L603 yrkande 3.

Skadeståndsansvar vid frihetsberövanden

Vid sidan av skadeståndslagen finns vissa specialregler som ålägger det allmänna ett än mer långtgående skadeståndsansvar. När det gäller skada orsakad av frihetsinskränkningar har särskilda regler om strikt skadeståndsansvar, dvs. skadeståndsansvar oberoende av vållande, gällt sedan mycket länge i svensk rätt. När skadeståndslagen kom till år 1972 ansågs, med hänsyn till att den lagen utformats med vållandeprincipen som grund, att det var lämpligast att hålla de särskilda reglerna om ersättning vid frihetsinskränkning utanför. Man valde därför att behålla ordningen med en särskild lag om ersättning för dessa fall.

En ny lag (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (ersättningslagen) antogs av riksdagen våren 1998 och trädde i kraft den 1 januari 1999 (prop. 1997/98:105, bet. LU27). Enligt ersättningslagen har bl.a. den som på grund av misstanke om brott varit häktad eller, under minst 24 timmar i sträck, varit anhållen eller underkastad reseförbud eller anmälningsskyldighet (*24-timmarsregeln*) rätt till ersättning av staten, om exempelvis frikännande dom meddelas eller förundersökning avslutas utan att åtal väcks. Även den som avtjänat fängelsestraff har rätt till ersättning av staten om exempelvis frikännande dom meddelas efter resning. Det krävs i nu nämnda fall inte att beslutet i sak varit oriktigt för att ersättning skall kunna utgå, och ersättning kan utgå även om brottsmisstankarna alltjämt kvarstår. Ansvaret är således strikt. Ersättning lämnas för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och lidande.

I ett avseende har möjligheterna för den som fått sin frihet inskränkt att få ersättning från staten utökats genom den nya ersättningslagen. Sålunda har den som varit berövad friheten till följd av ett beslut vid myndighetsutövning rätt till ersättning från staten även i de fall då staten inte har ett strikt ansvar, om det står klart att beslutet om frihetsberövande vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt. Bestämmelsen gäller såväl judiciella som administrativa frihetsberövanden och innebär att den som varit berövad friheten i mindre än 24 timmar kan få ersättning.

I motion L603 av Ulf Nilsson m.fl. (fp) påpekas att även ett kortvarigt frihetsberövande kan vara omtumlande och smärtsamt för den enskilde. Mot-

ionärerna förespråkar därför att statens strikta ansvar skall gälla även när en person varit anhållen mindre än 24 timmar (yrkande 1) och redan när en person gripits (yrkande 2).

När riksdagen våren 1998 hade att ta ställning till regeringens förslag till den nu gällande ersättningslagen avlogs motionsyrkanden med samma inriktning som de nu aktuella. Riksdagens beslut motiverades med att ett utvidgat ersättningsansvar i enlighet med motionärernas förslag med all säkerhet skulle leda till besvärande konsekvenser för de brottsutredande myndigheternas arbete och innebära en alltför långtgående återhållsamhet när det gäller befogade ingripanden och därmed till en minskad effektivitet i brottsbekämpningen. I vissa fall skulle den av motionärerna förordade ordningen få direkt stötande resultat, och som exempel på fall där den skulle få icke önskvärda konsekvenser nämndes polisingripanden i samband med mäns våld mot kvinnor i nära relationer samt polisens insatser vid rasistiska demonstrationer och mot s.k. mc-brottslighet. Därtill kom att det inte går att bortse från den kostnadsökning för det allmänna som prövningen av ett betydligt högre antal ersättningsanspråk tillsammans med det ökade antalet utgivna ersättningar skulle innebära. Om ersättningsbeloppen skulle betalas från polismyndighetens ramanslag kommer detta givetvis att påverka resurserna för brottsbekämpningen. Sammantaget fanns det, enligt riksdagens mening, varken från principiella eller praktiska utgångspunkter tillräckliga skäl för en utvidgning av statens strikta ersättningsansvar genom att slopa 24-timmarsregeln (bet. 1997/98:LU27, rskr. 277).

När utskottet förra våren (bet. 1998/99:LU17) åter behandlade motionsyrkanden om ett utökat strikt ansvar för staten vid judiciella frihetsberövanden, hänvisade utskottet till riksdagens tidigare uttalande i frågan. Utskottet kunde i enlighet härmed känna en viss sympati för de principiella skäl som anförts motionsvis för ett utvidgat ersättningsansvar. Ett frihetsberövande, även om det är kortvarigt, kan sålunda givetvis för den enskilde upplevas som mycket ingripande och orsaka både lidande och ekonomisk skada. Genom den nya ersättningslagen har emellertid, fortsatte utskottet, den som varit berövad friheten kortare tid än 24 timmar rätt till ersättning under förutsättning att det står klart att beslutet om frihetsberövande vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt, vilket i förhållande till vad som gällde tidigare innebär en utvidgning av möjligheterna till ersättning. Någon ytterligare utvidgning av ersättningsrätten var utskottet, knappt tre månader efter det att den nya ersättningslagen trätt i kraft, inte berett att förorda, men utskottet förutsatte samtidigt att regeringen noga följer tillämpningen av ifrågavarande regelverk. Motionsyrkandena avstyrktes.

Utskottet gör nu samma bedömning som våren 1999 och anser således inte att det finns skäl att ändra den nuvarande 24-timmarsregeln i 1998 års ersättningslag. Något tillkännagivande från riksdagens sida med anledning av motion L603 yrkandena 1 och 2 bör således, enligt utskottets mening, inte komma till stånd. Motionsyrkandena avstyrks.

Rätt till ersättning enligt ersättningslagen föreligger inte om den som har varit utsatt för frihetsinskränkningen själv uppsåtligen har föranlett åtgärden. Den som har försökt undanröja bevis eller på annat sätt försvåra sakens utredning eller försökt undandra sig förundersökning eller lagföring kan få

ersättning endast om det finns synnerliga skäl. Ersättning kan vidare vägras eller sättas ned (*jämkas*), om det med hänsyn till omständigheterna är oskäligt att ersättning betalas. Ersättningen får emellertid inte jämkas enbart på den grunden att misstanke om brott kvarstår. Skadestånd på grund av frihetsinskränkning kan också jämkas, om den drabbades eget beteende har föranlett beslutet om frihetsinskränkning. Sistnämnda bestämmelse infördes i samband med den nuvarande ersättningslagens tillkomst och är en nyhet i förhållande till vad som gällde tidigare.

I motion L603 vill Ulf Nilsson m.fl. (fp) se att jämningsmöjligheten utvidgas ytterligare. Regeln bör enligt motionärerna lämpligen formuleras på så sätt att ersättning skall kunna jämkas om den skadelidande själv medverkat till skadan. I motionen begärs ett tillkännagivande med denna innebörd (yrkande 4).

Utskottet, som våren 1998 hade att ta ställning också till ett motionsyrkande med samma innehåll som det nu aktuella, påpekade i det sammanhanget att den utvidgade jämningsbestämmelsen väl täcker de fall då jämkning är befogad på grund av den skadelidandes eget beteende och att jämningsregeln torde omfatta sådana situationer som avsågs i den då aktuella motionen (bet. 1997/98:LU27). Samma bedömning gjordes av utskottet våren 1999 vid behandlingen av ett motionsyrkande med samma innebörd som det nu aktuella (bet. 1998/99:LU17).

Några omständigheter som föranleder utskottet att frågå sin tidigare uppfattning har inte tillkommit varför även yrkande 4 i motion L603 avstyrks.

För skadeståndsanspråk i allmänhet gäller *tio års preskriptionstid* enligt preskriptionslagen (1981:130). I ersättningslagen finns inga särskilda regler om preskription, vilket innebär att den allmänna tioåriga preskriptionstiden gäller.

Ulf Nilsson m.fl. (fp) begär i motion L603 ett tillkännagivande om att preskriptionstiden för anspråk enligt ersättningslagen bör vara mindre än ett år. En sådan ordning skulle enligt motionärerna bidra till den nordiska rättslikheten (yrkande 5).

Även när det gäller frågan om en förkortad preskriptionstid vill utskottet hänvisa till riksdagens ställningstaganden våren 1998 och våren 1999. Enligt vad utskottet då anförde i sina av riksdagen godkända betänkanden 1997/98:LU27 respektive 1998/99:LU17 finns det anledning att i detta hänseende vara återhållsam med att föreskriva avsteg från vad som gäller angående skadeståndsanspråk i allmänhet. Den enskilde medborgarens intresse av att inte behöva gå miste om ersättning enbart på grund av en särskild, förkortad preskriptionstid måste anses väga tungt, och endast när det finns starkt vägande skäl för en särskild preskriptionsregel bör en sådan införas.

Utskottet anser inte heller nu att de skäl som anförts i motionen är av den art eller styrka att det är motiverat att införa en särskild preskriptionstid för nu aktuella fall. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L603 yrkande 5.

Ersättning för kränkning

Regler om skadeståndets bestämmande finns i 5 kap. skadeståndslagen. Enligt 5 kap. 1 § omfattar skadeståndet till den som har tillfogats en personskada ersättning för dels ekonomisk skada, såsom sjukvårdskostnader och inkomstförlust, dels ideell skada, dvs. sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. En särskild form av ideell skada ersätts enligt 1 kap. 3 § vid kränkning av den personliga integriteten genom brott mot den personliga friheten, annat ofredande som innefattar brott, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering eller ärekränkning eller dylik brottslig gärning. Gemensamt för de brott som grundar rätt till ersättning för lidande är att de innebär en kränkning av den skadelidandes personliga integritet, och syftet med regeln är att gottgöra den integritetskränkning som följer med de brott som avses med regeln. För att ersättningsgillt lidande skall anses föreligga skall kränkningen ha varit någorlunda allvarlig.

I två motioner uppmärksammas ett aktuellt rättsfall där en polisman i samband med ett omhändertagande blivit spottad i ansiktet. Gärningsmannen dömdes i tingsrätten för ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken, och polismannen tillerkändes skadeståndersättning för kränkning med 2 000 kr. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och lämnade yrkandet om skadestånd utan bifall på den grunden att polismän i tjänsten, i enlighet med Högsta domstolens tidigare praxis (se rättsfallet NJA 1994 s. 395), måste vara beredda att tåla ett visst mått av kränkande behandling och även ha en större mental beredskap för detta än andra.

Härefter har det av motionärerna återopade målet avgjorts av Högsta domstolen i en dom den 22 november 1999 (mål T 910/99). Domstolens majoritet konstaterade att det ofredande som polismannen hade utsatts för inte kan anses ha utgjort en så allvarlig kränkning att polismannen var berättigad till kränkningersättning och fastställde hovrättens domslut. Två av domstolens ledamöter var skiljaktiga och ansåg att kränkningen i ifrågavarande fall var sådan att ersättning enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen borde utgå.

Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) begär i motion L601 tillkännagivanden till regeringen om att lagreglerna om rätt till kränkningersättning bör ses över såvitt avser polismäns rätt till ersättning (yrkandena 1 och 2).

Även i motion Ju911 av Gun Hellsvik m.fl. (m) yrkas ett tillkännagivande om förbättrade möjligheter för poliser att få skadestånd vid kränkning (yrkande 5).

Med anledning av förevarande motioner vill utskottet påminna om att Kommittén om ideell skada i ett delbetänkande (SOU 1992:84) Ersättning för kränkning genom brott lämnat förslag till vissa lagändringar såvitt avser rätten till kränkningersättning. Bl.a. föreslår kommittén att vissa omständigheter, som bör beaktas särskilt när ersättning för kränkning genom brott bestäms, skall anges i lagen. Dessa omständigheter är att kränkningen har haft förnedrande eller skändliga inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att

värja sin personliga integritet, inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.

Kommitténs förslag är för närvarande föremål för beredning i Justitiedepartementet. Enligt vad utskottet erfarit kan en lagrådsremiss på grundval av kommitténs förslag komma att beslutas innevarande vår.

Vidare vill utskottet peka på att justitieministern i ett frågesvar den 1 december 1999 (1999/2000:273 och 275) uttalat att utgångspunkten för det pågående lagstiftningsarbetet inom Regeringskansliet är att det skall resultera i en tydligare bestämmelse om kränkingsersättning som skall berättiga till full ersättning för dem som utsätts för allvarliga kränkningar genom brott. En fråga som bör övervägas är enligt justitieministern hur man bör se på vissa särskilt utsatta yrkesgrupper, exempelvis polisens och ordningsvaktens, möjligheter att få kränkingsersättning för brott de utsätts för i tjänsten.

Enligt utskottets mening bör riksdagen inte nu föregripa regeringens ställningstaganden till de förslag som lagts fram av Kommittén om ideell skada, och utskottet avstyrker därför bifall till motionerna L601 yrkandena 1 och 2 samt Ju911 yrkande 5.

Skadestånd till efterlevande

Om en personskada lett till döden utgår, enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen, ersättning för begravningskostnad och, i skälig omfattning, annan kostnad till följd av dödsfallet, exempelvis sorgkläder och resor. Vidare utgår ersättning till efterlevande för förlust av underhåll. Skadestånd till efterlevande omfattar inte ideell skada. I rättspraxis har emellertid ersättning för sveda och värk tillerkänts den som drabbats av psykiska besvär till följd av att en nära anhörig blivit uppsåtligt dödad, likaså när närstående dödats genom grov vårdslöshet som legat mycket nära ett uppsåtligt handlande (se rättsfallen NJA 1993 s. 41 I och II respektive NJA 1996 s. 373). Bestämmelsen om kränkingsersättning i 1 kap. 3 § ger inte rätt till ersättning för lidande som tillfogas någon annan än den som utsatts för brottet.

När den avlidne med anledning av skadan haft kostnader och inkomstförlust för tiden före dödsfallet går anspråken på ersättning av ekonomiskt slag i och med dödsfallet över på arvingarna. Detsamma gäller den avlidnes anspråk på ersättning för ideell skada för tiden före dödsfallet, om rätten till denna ersättning då har fastställts genom dom eller avtal. Det är här fråga om succession i den avlidnes skadeståndsrätt enligt allmänna rättsgrundsatser.

I motion Ju723 av Gun Hellsvik m.fl. (m) föreslås att ett dödsbo skall kunna överta den skadelidandes krav på kränkingsersättning när denne bragts om livet genom brottet. I motionen begärs att regeringen skall återkomma med förslag till ändrade regler i enlighet härmed (yrkande10).

Det nu aktuella motionsspörsmålet om skadestånd till efterlevande har behandlats av utskottet vid flera tillfällen tidigare och senast våren 1999 (bet. 1998/99:LU17). Som utskottet då påpekade har Kommittén om ideell skada också tagit upp frågor som gäller bl.a. skadestånd till efterlevande. I sitt slutbetänkande (SOU 1995:33) Ersättning för ideell skada vid personskada konstaterar utredningen att den nuvarande bestämmelsen i 5 kap. 2 § skadeståndslagen om nära anhörigas rätt till skälig ersättning för kostnader till

följd av den skadelidandes död i senare rättspraxis tillämpats i en för de skadelidande liberal riktning. Kommittén räknar med att denna utveckling kommer att fortsätta utan att bestämmelsen behöver ändras. Beträffande frågan om skadestånd för psykiska besvär bör enligt kommittén skadestånd till följd av att en nära anhörig har dödats genom en skadeståndsgrundande handling kunna utgå även när dödsfallet har vållats genom vårdslöshet eller när skadeståndsansvaret vilar på strikt grund. En bestämmelse med denna innebörd bör enligt kommittén tas in i 5 kap. 2 § skadeståndslagen. Kommittén anser däremot inte att en rätt till skadestånd för kränkning eller för sorg och saknad bör införas för efterlevande.

Vad härefter beträffar succession i den avlidnes skadeståndsrätt anser kommittén att rätten till skadestånd för ideell skada vid personskada och för kränkning genom brott, vid den skadelidandes död bör gå över på arvingarna, om krav på sådan ersättning har framställts dessförinnan. En bestämmelse med detta innehåll bör enligt kommittén tas in i 6 kap. skadeståndslagen. Att låta rätten till ersättning gå över på arvingarna även om den skadelidande inte ens har framställt något krav på ersättning innan han eller hon avled skulle enligt kommittén utgöra ett alltför stort avsteg från de principer som tillämpas i vårt land för närvarande. En lagrådsremiss på grundval av kommitténs förslag kan, som framgått av föregående avsnitt, förväntas innevarande vår.

Enligt utskottets mening bör riksdagen inte heller i nu aktuellt avseende föregripa regeringens ställningstaganden till de förslag som Kommittén om ideell skada lagt fram. Utskottet avstyrker med det anförda bifall till motion Ju723 yrkande10.

Ersättning för ren förmögenhetsskada

Ren förmögenhetsskada är, som nämnts inledningsvis, skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada. Enligt 2 kap. 4 § skadeståndslagen skall den som vållar ren förmögenhetsskada genom brott ersätta sådan skada.

I motion Ju723 av Gun Hellsvik m.fl. (m) yrkas att riksdagen hos regeringen skall begära förslag till förbättrade möjligheter att få ersättning för ren förmögenhetsskada på grund av brott (yrkande 11).

När det gäller möjligheterna att få skadestånd på grund av brott är bestämmelserna i brottsskadelagen (1978:413) av väsentlig betydelse. Lagen innebär att en person som utsatts för brott under vissa förutsättningar har rätt till ersättning från staten för skador som uppkommit till följd av brottet. Ersättning utgår för personskada samt, i vissa fall, för sakskada och ren förmögenhetsskada. Som personskada ersätts även skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar på sig vid skadetillfället. Bestämmelserna om personskada tillämpas också i fråga om kränkingsersättning, men av de brott som anges i 1 kap. 3 § skadeståndslagen är det endast brott mot den personliga friheten och brott som innebär ofredande som kommer i fråga för brottsskadeersättning.

Vid ren förmögenhetsskada kan brottsskadeersättning däremot utgå endast i vissa undantagsfall (3 och 4 §§ brottsskadelagen). Det gäller i fråga om s.k.

rymlingsskador, dvs. skador som vållats av någon som vid tiden för brottets begående var intagen i bl.a. kriminalvårdsanstalt, och det gäller i särskilt ömmande undantagsfall. Här är förutsättningen att den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller att ersättningen annars framstår som särskilt angelägen.

Brottsskadeersättningen bestäms i huvudsak enligt skadeståndsrättsliga regler. Ersättningen utgör ett kompletterande skydd och ger skydd endast då andra möjligheter att täcka skadan saknas. När brottsskadeersättning bestäms avräknas sålunda skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalt, liksom i stort sett all annan ersättning som den skadelidande har rätt till på grund av skadan. Frågor om brottsskadeersättning prövas av Brottsoffermyndigheten.

En motion med motsvarande innehåll som den nu aktuella avslogs av riksdagen förra våren på hemställan av justitieutskottet. I sitt av riksdagen godkända betänkande 1998/99:JuU20 uttalade justitieutskottet därvid att det är angeläget att brottsoffer kan få ersättning för sina skador. Vid bedömningen av frågan om i vilken utsträckning brottsskadeersättning skall utgå för ren förmögenhetsskada måste emellertid även de statsfinansiella skälen tillmätas stor betydelse. I det sammanhanget anfördes att staten inte kan ta på sig ett obegränsat ansvar för alla förekommande brottsskador, utan en begränsning måste ske till de fall där de sociala och humanitära skälen är starkast. Justitieutskottet ansåg därvid att den begränsning som gjorts i brottsskadelagen beträffande ersättning för ren förmögenhetsskada var ändamålsenlig.

Lagutskottet kan för sin del inte finna annat än att den nuvarande bestämmelsen i skadeståndslagen om möjligheterna att få ersättning för ren förmögenhetsskada på grund av brott är ändamålsenligt utformad. Det finns således inte heller skäl att från skadeståndsrättsliga utgångspunkter frångå riksdagens för mindre än ett år sedan gjorda bedömning såvitt avser det av motionärerna upptagna spörsmålet. Yrkande 11 i motion Ju723 avstyrks.

Ansvar för genmodifierade organismer

Ett särskilt område inom biotekniken, gentekniken, handlar om olika metoder för att isolera, mångfaldiga och inplantera genetiskt material i levande celler. Organismer är biologiska enheter som kan föröka sig eller föra över genetiskt material. Att en organism är genetiskt modifierad betyder att det genetiska materialet har förändrats på ett sådant sätt som inte förekommer naturligt genom parning eller naturlig omgruppering av arvsmassan. Gentekniken har utvecklats mycket snabbt de senaste decennierna och har skapat nya möjligheter till lösningar inom en rad områden, såsom hälsovården, miljövården och jordbruket. Samtidigt som kunskapen växer snabbt inom genteknikområdet har utvecklingen aktualiserat frågan om vilka risker som framställningen och användningen av genetiskt modifierade organismer (GMO) kan föra med sig.

Lennart Daléus m.fl. (c) begär i motion MJ718 ett tillkännagivande till regeringen om att ett strikt skadeståndsansvar i kombination med en obligatorisk ansvarsförsäkring bör införas för den som introducerar GMO i begränsade försök eller på marknaden (yrkande 3).

Bestämmelser om bl.a. tillståndskrav och tillsyn såvitt avser hanteringen av GMO finns i 13 kap. miljöbalken. Reglerna syftar till att skydda människors och djurs hälsa och miljön samt att säkerställa att etiska hänsyn tas. Vidare får regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer föreskriva att den som släpper ut produkter som innehåller eller består av GMO på marknaden skall märka produkten.

Några särskilda skadeståndsrättsliga regler för användning av GMO finns inte. Inte heller finns något generellt krav på ansvarsförsäkring eller annan typ av försäkring vid sådan verksamhet. Däremot omfattas användningen av GMO av reglerna om strikt ansvar för miljöskador i miljöbalken. Enligt 32 kap. miljöbalken ges rätt till ersättning för skador orsakade av vissa störningar, bl.a. mark- och luftföroreningar, vattenföroreningar samt spridning av bakterier, virus och olika smittämnen, som kan ge ekologiska återverkningar. Skadorna skall vara orsakade av verksamhet på en fastighet, och skadeståndsansvarig är normalt den som bedriver eller låter bedriva den skadegörande verksamheten i egenskap av fastighetsägare eller tomträttshavare, även om han eller hon inte har orsakat skadan avsiktligt eller genom vårdslöshet. Även nyttjanderättshavare eller andra som bedriver eller har bedrivit miljöfarlig verksamhet på fastigheten är ansvariga. Bostadshyresgäster har dock inte något strikt ansvar. Till kretsen av skadeståndsansvariga hör också den som i egen näringsverksamhet utför ett miljöfarligt arbete på en fastighet, dvs. entreprenörer. Kravet på bevisning när det gäller sambandet mellan en verksamhet och en skada har lagts på en något lägre nivå än vad som annars gäller.

För ersättning i vissa fall till den som lidit sådan skada som avses i bl.a. 32 kap. miljöbalken skall det enligt 33 kap. finnas en miljöskadeförsäkring med villkor som har godkänts av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Den som utövar miljöfarlig verksamhet som kräver tillstånd eller anmälan skall bidra till försäkringen. I samband med miljöbalkens tillkomst utvidgades miljöskadeförsäkringssystemet till att även omfatta en saneringsförsäkring som täcker fall då den ansvarige inte kan betala (prop. 1997/98:45, yttr. LU2y, bet. JoU20).

Vad gäller möjligheten att få ersättning för skador orsakade av GMO finns dessutom en rad olika speciallagar med föreskrifter om strikt ansvar, som kan tänkas bli tillämpliga i sammanhanget. Härutöver föreligger det allmänna ansvaret enligt skadeståndslagen för den som uppsåtligen eller av vårdslöshet orsakar en skada.

När utskottet våren 1999 i betänkande 1998/99:LU17 behandlade en liknande motion erinrades om att Genteknikberedningen, som haft regeringens uppdrag att bereda frågor med anknytning till användning av genteknik, i sitt betänkande (SOU 1992:82) Genteknik – en utmaning ingående diskuterat olika skadestands- och försäkringsfrågor kring användningen av GMO. Eftersom någon skada orsakad av GMO inte hade rapporterats och mot bakgrund av den lagstiftning som redan finns, föreslog beredningen inte några nya eller ändrade ersättningsregler på området. Vidare påminde utskottet om att regeringen år 1997 tillsatt en kommitté – Bioteknikkommittén – som enligt sina direktiv skall analysera den moderna bioteknikens möjligheter och risker samt lämna förslag till en övergripande politik för området i ett inter-

nationellt perspektiv. Vidare skall Bioteknikkommittén utifrån ett framtidsperspektiv bl.a. identifiera de frågor som kräver en vidareutvecklad konsekvensbedömning och en fördjupad etisk diskussion. Uppdraget skall redovisas i ett slutbetänkande senast den 1 juni 2000 (dir. 1997:120).

Sammanfattningsvis konstaterade utskottet att skador orsakade av GMO i betydande utsträckning täcks av bestämmelserna om ett strikt ansvar i miljöbalken. I andra fall torde, såvitt utskottet kunde bedöma, skador orsakade av GMO i många fall omfattas av ett strikt ansvar enligt olika specialförfattningar eller kunna hänföras till det allmänna culpaansvaret enligt skadeståndslagen. Enligt utskottets mening förelåg mot den bakgrunden inte anledning för riksdagen att ta initiativ till förändrade ansvarsregler vid användning av GMO. Utskottet förutsatte emellertid att regeringen noga följer utvecklingen på området och, för det fall det skulle finnas behov av ytterligare lagstiftningsåtgärder, tar initiativ till att sådana kommer till stånd. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets hemställan och avslog motionen.

Utskottet vidhåller sin tidigare gjorda bedömning och avstyrker bifall till motion MJ718 yrkande 3.

Regressrätt för utgiven sjuklön

Regler om att en person som har tillfogats personskada kan få ersättning för såväl ekonomisk som ideell skada finns som tidigare nämnts i 5 kap. skadeståndslagen. Som ekonomisk skada ersätts bl.a. sjukvårdskostnader och inkomstförlust. Vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust skall enligt 3 § avräknas vissa förmåner som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till, såsom ersättning som betalas på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Vidare skall avräknas pension eller annan periodisk ersättning eller sjuklön, om förmånen betalas av en arbetsgivare eller på grund av en försäkring som är en anställningsförmån. Bestämmelser om sjuklön finns i lagen (1991:1047) om sjuklön och innebär att en arbetstagare ges rätt att under de första 14 dagarna av varje sjukdomsfall (sjuklöneperiod) behålla en viss andel av den lön och andra anställningsförmåner som han eller hon annars skulle ha gått miste om till följd av sjukdomen.

Reglerna om avräkning bygger på principen att skadeståndet skall täcka den verkliga förlusten. För sådan ersättning som skall avräknas föreligger således över huvud taget inte skadeståndsskyldighet, vilket medför att den som utgett en avräkningsförmån inte kan återkräva skadevällaren på vad som utgetts.

I motion L604 yrkar Margit Gennser m.fl. (m) att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av regressrätt för utgiven sjuklön i de fall sjuklönen har utgetts till en arbetstagare på grund av att en annan person uppsåtligt eller av vårdslöshet skadat arbetstagaren.

Utskottet har tidigare vid flera tillfällen behandlat likartade motioner. Vid behandlingen av motionsspörsmålet våren 1999 i betänkande 1998/99:LU17 kunde utskottet upplysa att regeringen i mars samma år beslutat om direktiv till en utredning om samordningen mellan skadestånd, försäkringar och andra ersättningsformer vid personskada. Utredningen, som har antagit namnet

Personskadekommittén, skall behandla det ersättningsrättsliga systemet i stort, varvid en sammanhållen och konsekvent reglering skall eftersträvas. Sådana fall där effekterna av den nuvarande ordningen av många uppfattas som mindre rimliga bör enligt direktiven uppmärksammas särskilt. Det gäller t.ex. frågan om arbetsgivares regressrätt för vad som utbetalats i sjuklön till arbetstagare som skadats genom någon annans vållande. Personskadekommitténs uppdrag skall redovisas senast den 30 juni 2001 (dir. 1999:18).

Mot den nu angivna bakgrunden var utskottet inte berett att förorda något tillkännagivande med anledning av den då aktuella motionen.

Någon omständighet som föranleder ett annat ställningstagande från utskottets sida har inte tillkommit, och i avvaktan på förslagen från Personskadekommittén bör riksdagen sålunda, enligt utskottets mening, inte heller nu ta något initiativ med anledning av yrkandet i motion L604.

Försäkringsrättsliga frågor

Patientskadelagens självrisk

Patientskadelagen (1996:799), som trädde i kraft den 1 januari 1997, innehåller bestämmelser om rätt till patientskadeersättning och skyldighet för vårdgivare att ha en patientförsäkring som täcker sådan ersättning (prop. 1995/96:187, bet. LU27). Lagen bygger i stor utsträckning på den tidigare frivilliga patientförsäkringen men tillhör nu det obligatoriska försäkringssystemet. Patientskadeersättning lämnas för personskador, såväl fysiska som psykiska, som drabbar en patient i samband med hälso- och sjukvård i Sverige. Förutsättningarna för ersättning anges genom en uppräkningslista i lagen av ett antal olika skadesituationer. I korthet kan sägas att ersättning lämnas för skada som orsakas av undersökning, vård och behandling, oriktiga diagnoser, fel hos eller felaktig hantering av medicintekniska produkter och sjukvårdsutrustning, smittämnen som överförts i samband med vården och som lett till infektion, olycksfall som inträffat i samband med vården samt oriktig hantering av läkemedel.

Rätten till patientskadeersättning är fristående från skadeståndsrätten, vilket innebär att patienten inte behöver bevisa att skadan orsakats genom att hälso- och sjukvårdspersonalen gjort sig skyldig till fel eller försummelse för att ersättning skall kunna lämnas. I stället sker bedömningen på objektiva grunder. Ersättningen bestäms i huvudsak enligt reglerna i 5 kap. skadeståndslagen med den avvikelser att patienten enligt 9 § patientskadelagen skall betala en självrisk motsvarande en tjugondel av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Med det basbelopp som för närvarande gäller innebär detta en självrisk på 1 830 kr. En annan avvikelse är att det finns ett tak för ersättningens storlek.

Enligt huvudregeln åläggs alla vårdgivare, såväl offentliga som privata, en skyldighet att teckna försäkring som täcker ersättningsskyldigheten. Ersättningen lämnas av försäkringsgivaren, och för att tillgodose patientskyddsinteressen i sådana fall då en vårdgivare inte fullgjort sin patientförsäkringsplikt åläggs alla försäkringsgivare som meddelar patientförsäkring ett solidariskt ansvar för ersättningen för skador som inträffar hos vårdgivare som saknat

patientförsäkring. Försäkringsgivarna ingår i en patientförsäkringsförening som skall handlägga ersättningsfrågor som rör vårdgivare som inte tecknat försäkring. Vidare skall en patientskadenämnd upprätthållas och bekostas av de i patientförsäkringsföreningen ingående medlemmarna. Nämnden skall på begäran av bl.a. patient, vårdgivare, försäkringsgivare och domstol avge yttranden över ersättningsfall.

Ersättningsbestämmelserna i patientskadelagen, som innebär att även patientens efterlevande kan ha rätt till ersättning, är tvingande till de skadelidandens förmån. Den som vill ha ersättning enligt patientskadelagen kan föra talan om detta vid allmän domstol. Möjligheten för en skadelidande att i stället vända sig mot vårdgivaren med en skadeståndstalan finns dock fortfarande kvar, och patientskadelagen inskränker således inte rätten att föra talan om skadestånd i anledning av inträffad skada.

Ingvar Svensson (kd) är kritisk mot lagregeln om självrisk och hemställer i motion L605 om ett tillkännagivande om behovet av en översyn av patientskadelagens karensbeloppsregel.

I samband med utskottets behandling våren 1996 av propositionen om en patientskadelag (prop. 1995/96:187) behandlades och avstyrktes en motion med samma inriktning som den nu aktuella. Enligt utskottets mening fanns det inte skäl att från principiella utgångspunkter göra några invändningar mot en ordning med självrisk i patientskadelagen. Utskottet pekade därvid på att lagen inte innehåller någon skadeståndsrättslig reglering av vårdgivarens ansvar och att det inte var fråga om ett ersättningssystem på skadeståndsrättslig grund. Eftersom systemet med självrisk inte heller var någon nyhet i förhållande till vad som gällt tidigare och då syftet var att hålla kostnaderna inom de ramar som gällt för den frivilliga patientförsäkringen kunde utskottet godta regeringens förslag om självrisk. Den då aktuella motionen avstyrktes, och riksdagen följde utskottet (bet. 1995/96:LU27, rskr. 280).

När spørgsmålet om patientskadelagens självrisk nu åter har aktualiserats motionsvis kan utskottet konstatera att patientskadelagen varit i kraft i drygt tre år. Någon utvärdering av reformen och närmare undersökning av den praktiska tillämpningen av lagens bestämmelser har, såvitt utskottet har sig bekant, inte kommit till stånd. När det gäller bestämmelsen om självrisk har utskottet viss förståelse för den inställning som kommer till uttryck i motionen. Enligt utskottets mening kan man nämligen inte bortse från att skador som åsamkas en patient i hälso- och sjukvården får anses extra betungande för den som drabbas. En ordning med självrisk har emellertid tillkommit som en spärr mot att kostnaderna för patientskadeersättningen ökar i alltför hög grad som en följd av anspråk på ersättning framför allt för smärre skador. Vid bedömningen av i vilken utsträckning en patient skall ha rätt till ersättning när han eller hon har skadats i vården bör därför göras en rimlig avvägning mellan den enskildes intressen och de kostnader som en utvidgad ersättningsrätt skulle innebära för vårdgivarna. Utskottet anser mot denna bakgrund att det finns anledning att nu göra en förutsättningslös översyn av patientskadelagens bestämmelse om självrisk och de konsekvenser som ett slopande av självrisken skulle föra med sig. En sådan översyn bör innefatta överväganden om en eventuell inverkan av ett sådant avskaffande på regler-

na i övrigt om bestämmande av patientskadeersättning. Det bör enligt utskottet ankomma på regeringen att ta initiativ till en översyn av här avsett slag.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen, med anledning av motion L605, som sin mening ge regeringen till känna.

Genetisk information

Med genetisk diagnostik kan man ta reda på en frisk individs risk att senare i livet utveckla vissa sjukdomar. Den medicinska nyttan av genetiska undersökningar gör det sannolikt att bruket av sådana undersökningar kommer att öka i framtiden. Den ökande kunskapen om människans arvs massa innebär att också möjligheterna att diagnostisera anlag för svåra sjukdomar kommer att öka framöver. Samtidigt som det sålunda finns medicinska skäl att genomföra genetiska undersökningar finns det risk för att resultaten kan komma att användas i andra syften. I den allmänna debatten har gjorts gällande att information om enskilda människors arvs massa skulle kunna missbrukas och människor särbehandlas utifrån sina genetiska förutsättningar. Bl.a. har befarats att försäkringsbolag i framtiden kan komma att diskriminera personer som enligt genetisk diagnostik löper risk att senare i livet utveckla någon svår ärftlig sjukdom.

I motion L606 av Anders Ygeman m.fl. (s) begärs ett tillkännagivande om behovet av lagstiftning som skyddar mot missbruk av genetisk information, framför allt i försäkringssammanhang.

Utskottet vill inledningsvis påminna om Europarådets konvention från år 1996 om mänskliga rättigheter och biomedicin. Enligt denna konvention är varje form av diskriminering till följd av en persons genetiska arv förbjuden. I artikel 12 anges att genetiska undersökningar, som bl.a. har till syfte att identifiera den undersökte som bärare av genetiskt betingad sjukdom, endast får genomföras för medicinska ändamål eller för forskning med anknytning till hälso- och sjukvård. Detta innebär att utförande av genetiska undersökningar för andra syften, t.ex. i försäkringssammanhang, inte är tillåten, även om den person som undersökningen avser ger sitt samtycke till åtgärden, och ett försäkringsbolag har således inte rätt att kräva att ett genetiskt test skall utföras som förutsättning för försäkring. Sverige har undertecknat konventionen men har ännu inte ratificerat den.

I lagen (1927:77) om försäkringsavtal (FAL) finns regler om avtalet mellan ett försäkringsbolag och försäkringstagaren såvitt gäller livförsäkring och annan personförsäkring. Några särskilda regler om hantering av genetisk information finns inte i försäkringsavtalslagen. Lagen innehåller emellertid särskilda regler om försäkringstagarens upplysningsplikt (4–10 §§). Som exempel kan nämnas att ett försäkringsavtal kan vara ogiltigt om försäkringstagaren svikligen förtigit något förhållande som kan antas vara av betydelse för försäkringsgivaren. Om försäkringstagaren av vårdslöshet förtiger en omständighet som han eller hon bort inse har betydelse kan det leda till att ersättning inte utgår eller att den sätts ned. På försäkringsavtalsrättens område pågår sedan länge ett omfattande reformarbete. Några principiella ändringar vad gäller de generella reglerna om försäkringstagarens upplysningsplikt är dock inte aktuella (se skr. 1998/99:136).

Våren 1999 träffades ett avtal mellan staten och Sveriges Försäkringsförbund om genetiska undersökningar i samband med tecknande av eller utökande av redan tecknad liv- eller sjukförsäkring. Avtalet, som syftar till att stärka den enskildes skydd mot diskriminering på grund av det genetiska arvet i kontakterna med försäkringsbolagen, trädde i kraft den 1 juli 1999 och gäller i första hand till och med år 2002.

I sammanhanget bör enligt utskottet också erinras om att riksdagen år 1991 i samband med behandlingen av proposition 1990/91:52 Användning av genteknik på människa m.m. genom ett tillkännagivande anmodat regeringen att återkomma med förslag om hur oerfärda krav, från t.ex. försäkringsbolag, på tillgång till genetiska data skulle kunna hindras (se bet. 1990/91:SoU10, rskr. 114). Förra våren återkom regeringen till riksdagen med skrivelsen Genetisk integritet (skr. 1998/99:136, bet. 1999/2000:SoU5) vari lämnas en redogörelse för det beredningsarbete som bedrivits efter riksdagens tillkännagivande och de åtgärder som vidtagits för att stärka den enskilda människans genetiska integritet (se bl.a. Ds 1996:13). Frågeställningarna som tas upp i skrivelsen rör bl.a. försäkringsbolags tillgång till genetisk information om enskilda. Enligt regeringens uppfattning är frågan om hur skyddet för den genetiska integriteten slutligt skall utformas så komplex att den bör övervägas i en kommitté där samtliga riksdagspartier är företrädade. Av skrivelsen framgår att regeringen mot den bakgrunden har för avsikt att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att lägga fram ett samlat förslag till hur det på alla samhällsområden skall kunna garanteras att någon diskriminering på grund av det genetiska arvet inte sker.

Med anledning av det av regeringen initierade utredningsarbetet anser utskottet att motion L606 inte påkallar någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida. Motionen avstyrks.

Kollektiva försäkringar

En privat försäkring uppkommer genom ett avtal mellan försäkringsgivaren och försäkringstagaren. Det är vidare vanligt förekommande att försäkringstagaren ingår avtalet för annan, exempelvis en grupp anställda (gruppförsäkring). Civilrättsliga regler om försäkringsförhållanden finns, som framgått av föregående avsnitt, i lagen (1927:77) om försäkringsavtal. Försäkringsavtalslagen är tillämplig på bl.a. liv- och pensionsförsäkringar liksom andra typer av personförsäkringar.

De privata försäkringarna kan sålunda vara individuella eller kollektiva. Med kollektiva försäkringar avses i sammanhanget dels gruppförsäkringar där en gruppföreträdare förhandlat fram standardiserade försäkringsvillkor för samtliga medlemmar i en på förhand avgränsad grupp personer, dels sådana försäkringar som grundar sig på kollektivavtal. Försäkringsvillkoren i en försäkring som grundar sig på kollektivavtal förhandlas inte fram med en försäkringsgivare som förhandlingspart utan i stället i förhandlingar mellan parter som äger rätt att träffa bindande kollektivavtal enligt arbetsrättsliga principer. Grundtanken med de kollektiva försäkringarna är framför allt att kostnaderna för försäkringarna hålls ned genom förenklade administrationsförfaranden, vilket medför att försäkringspremierna blir lägre och att försäk-

ringarna därigenom kan omfatta personer som av olika anledningar annars skulle stått utan försäkringsskydd. Några särskilda lagregler finns inte för de kollektiva försäkringsformerna.

I sammanhanget kan nämnas att det i Sverige vid utgången av år 1997 fanns drygt två miljoner tecknade individuella livförsäkringar och närmare tio miljoner grupplivförsäkringar.

I motion L602 anför Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) att efterlevande inte alltid har kännedom om vilka försäkringar en avliden haft och som berättigar till utbetalning vid dödsfallet. Motionärerna begär att riksdagen ger regeringen till känna att det bör övervägas att personnummer obligatoriskt skall anges även i kollektiva försäkringar.

För försäkringsavtal är inte föreskrivet några särskilda formkrav, utan avtalets ingående regleras av allmänna principer. Några regler om att personnummer skall anges finns således inte vare sig det är fråga om en individuell försäkring eller en kollektiv. Normalt har dock försäkringsbolagen både vid de individuella försäkringarna och vid de frivilliga gruppförsäkringarna tillgång till personnummer för identifiering av försäkringstagaren. Vid de obligatoriska gruppförsäkringarna, där samtliga gruppmedlemmar genom sitt medlemskap i gruppen blir automatiskt anslutna till försäkringen, är det däremot gruppföreträdaren och inte försäkringsbolaget som regelmässigt har tillgång till uppgifter om de försäkrades identitet.

I försäkringsavtalslagen finns inte heller intagen någon bestämmelse om en allmän skyldighet för försäkringsbolag att informera ett dödsbo om att den avlidne haft en personförsäkring som medför att försäkringsersättning utgår vid dödsfallet. Har någon insatts som förmånstagare till försäkringen är försäkringsbolaget dock enligt 49 § lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt skyldigt att i vissa fall lämna kontrolluppgift till beskattningsmyndigheten inom en månad från det att bolaget erhöll kännedom om dödsfallet.

På försäkringsområdet pågår sedan länge ett omfattande reformarbete. Försäkringsrättskommittén avlämnade år 1986 delbetänkandet (SOU 1986:56) Personförsäkringslag, vari läggs fram förslag till nya bestämmelser om personförsäkringar som är avsedda att ersätta försäkringsavtalslagens bestämmelser på området. I anslutning till föreslagna regler om handläggningen av försäkringsfall framhåller kommittén att försäkringsbolaget oftast får kännedom om försäkringsfallet först genom en anmälan från någon som påstår sig vara ersättningsberättigad. Det kan dock någon gång förekomma att bolaget på annat sätt får reda på att ett försäkringsfall inträffat. Enligt kommittén kan bolaget t.ex. genom folkbokföringen upptäcka att någon avlidit på vars liv en försäkring varit tecknad. Även i sådana situationer bör bolaget kunna utgå från att de efterlevande tar kontakt med bolaget, varefter regleringen av försäkringsärendet inleds. Om bolaget, fortsätter kommittén, med kännedom om att ett försäkringsfall inträffat noterar att något krav inte framställs inom rimlig tid, får det dock anses åligga bolaget att ta initiativ till en reglering.

Med anledning av det nu aktuella motionsyrkandet vill utskottet också erinra om riksdagens uttalande våren 1989 med anledning av en motion i ämnet. I den då aktuella motionen begärdes en utredning om en lagstadgad skyldighet för försäkringsbolagen att göra regelbundna levnadskontroller och vid inträffade försäkringsfall underrätta dödsboet om försäkringsförhållan-

dena. Utskottet anslöt sig till motionärernas uppfattning och ansåg att det skäligen kan krävas av försäkringsbolag att de rutinmässigt underrättar boet efter en försäkringstagare om de personförsäkringar som faller ut vid dödsfallet. De närmare förutsättningarna för införandet av en sådan underrättelseskyldighet borde enligt utskottets mening prövas i samband med regeringens överväganden rörande förslagen i det av Försäkringskommittén framlagda betänkandet. Vad utskottet då anförde gav riksdagen med anledning av den då aktuella motionen som sin mening regeringen till känna (bet. 1988/89:LU22, rskr. 174).

Inom Justitiedepartementet har härefter skett en omarbetning av Försäkringskommitténs förslag, bl.a. med hänsyn till den internationella utvecklingen och till vad som framkommit vid remissbehandlingen av kommittéförslagen. Resultatet av arbetet har redovisats i departementspromemorian (Ds 1993:39) Ny försäkringsavtalslag, vari föreslås en helt ny lag på området. Förslagen innefattar regler som bl.a. gäller de kollektiva försäkringarna, och en annan viktig del av lagförslaget är skärpta bestämmelser om informationsplikt för försäkringsbolagen. Med anledning av lagutskottets av riksdagen godkända uttalande våren 1989 föreslås i promemorian en bestämmelse som innebär att om ett försäkringsbolag får kännedom om ett dödsfall som utgör försäkringsfall, bolaget genast skall underrätta dödsboet om detta. I promemorian anges att saken kan bli aktuell t.ex. när en person har flera liv- eller olycksfallsförsäkringar i samma bolag och hans eller hennes efterlevande kräver ersättning bara från en av dem. Förslaget till ny försäkringsavtalslag är alltså föremål för beredning i Justitiedepartementet, och arbetet med en lagrådsremiss pågår för närvarande.

Utskottet kan för sin del känna sympati för de synpunkter som kommer till uttryck i motionen och som syftar till att underlätta för dödsbodelägare att erhålla information om de försäkringar som kan finnas efter en avliden person. Som anförts i motionen och som framkommit vid en utfrågning i ärendet med företrädare för bl.a. försäkringsbranschen har emellertid många försäkringsbolag redan i dag ett utvecklat system med regelbundna registerkontroller för att utröna om försäkringsfall föreligger, varefter bolagen kontaktar de efterlevande. Det torde dock inte kunna uteslutas att det i ett antal försäkringsfall finns enskilda personer som går miste om sina rättigheter. Ifrågavarande problem uppmärksammades av riksdagen redan år 1989 då ett enligt utskott ansåg att frågan om en utökad informationsplikt för försäkringsbolagen borde belysas ytterligare.

När spørsmålet nu har aktualiserats på nytt motionsledes vill utskottet särskilt peka på behovet av en mer ingående kartläggning av problemets omfattning. Utskottet förutsätter att ett sådant arbete kan komma till stånd inom ramen för det fortsatta arbetet inom Regeringskansliet med en ny försäkringsavtalslag och utgår från att regeringen härefter återkommer till riksdagen med de lagförslag som visats erforderliga. Något formellt tillkännagivande från riksdagens sida därom är enligt utskottets mening inte behövligt, och utskottet avstyrker således bifall till motion L602.

Utskottet hemställer

1. beträffande *felaktig myndighetsinformation*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:L603 yrkande 3,
res. 1 (fp)
2. beträffande *ansvaret vid frihetsberövanden*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:L603 yrkandena 1 och 2,
res. 2 (v, fp)
3. beträffande *jämningsregeln*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:L603 yrkande 4,
4. beträffande *preskription*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:L603 yrkande 5,
5. beträffande *ersättning för kränkning*
att riksdagen avslår motionerna 1999/2000:L601 yrkandena 1 och 2
samt 1999/2000:Ju911 yrkande 5,
res. 3 (m, kd, c)
6. beträffande *skadestånd till efterlevande*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:Ju723 yrkande 10,
res. 4 (m, c)
7. beträffande *ersättning för ren förmögenhetsskada*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:Ju723 yrkande 11,
res. 5 (m)
8. beträffande *ansvar för genmodifierade organismer*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:MJ718 yrkande 3,
res. 6 (c)
9. beträffande *regressrätt för utgiven sjuklön*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:L604,
res. 7 (m)
10. beträffande *patientskadelagen*
att riksdagen med anledning av motion 1999/2000:L605 som sin me-
ning ger regeringen till känna vad utskottet anför,
11. beträffande *genetisk information*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:L606,
12. beträffande *kollektiva försäkringar*
att riksdagen avslår motion 1999/2000:L602.
res. 8 (kd)

Stockholm den 15 februari 2000

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

I beslutet har deltagit: Tanja Linderborg (v), Rolf Åbjörnsson (kd), Marianne Carlström (s), Stig Rindborg (m), Rune Berglund (s), Karin Olsson (s), Henrik S Järrel (m), Nikos Papadopoulos (s), Elizabeth Nyström (m), Marina Pettersson (s), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anders Berglöv (s), Viviann Gerdin (c) och Ana Maria Narti (fp).

1999/2000:LU11

Reservationer

1. Felaktig myndighetsinformation (mom. 1)

Ana Maria Narti (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 3 börjar med "Vid utskottets" och på s. 4 slutar med "yrkande 3" bort ha följande lydelse:

I likhet med vad som anförts i motion L603 anser utskottet att bestämmelsen i 3 kap. 3 § skadeståndslagen om ansvar för felaktig myndighetsinformation har utformats på ett sådant sätt att regeln riskerar att bli verkningslös. Kravet på "särskilda skäl" för att ansvar skall föreligga innebär nämligen en alltför kraftig begränsning av tillämpningsområdet och kan enligt utskottet innebära att den aktuella lagstiftningen som infördes för ett år sedan får karaktären av en skenreform. En mer framkomlig väg för att erhålla rimliga resultat i de enskilda fallen är, som framhålls i motionen, att i stället utnyttja möjligheten till jämkning vid medvållande från den skadelidandes sida. Enligt utskottets mening bör regeringen mot denna bakgrund återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att begränsningen till särskilda skäl tas bort.

Vad utskottet sålunda anført bör riksdagen, med bifall till motion L603 yrkande 3, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *felaktig myndighetsinformation*
att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:L603 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anført,

2. Ansvar vid frihetsberövanden (mom. 2)

Tanja Linderborg (v), Tasso Stafilidis (v) och Ana Maria Narti (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med "När riksdagen" och slutar med "Motionsyrkandena avstyrks" bort ha följande lydelse:

Vid bedömningen av i vilken utsträckning enskilda medborgare skall ha rätt till ersättning i samband med frihetsberövanden bör enligt utskottet göras en rimlig avvägning mellan den enskildes och samhällets intressen. Enligt utskottets mening står det därvid klart att, även om det rör sig om ett kortvarigt frihetsberövande, redan själva ingripandet ofta är omtumlande och smärtsamt för den enskilde. Att låta anhålla eller gripa någon är sålunda ett allvarligt ingrepp i den enskildes frihet, och det finns därför särskild anledning att vara generös när någon därigenom åsamkas skada. I enstaka fall kan det inträffa att en kortvarig åtgärd orsakar betydande ekonomisk skada, och

åtgärden vållar inte sällan den enskilde ideell skada i form av lidande. Från den enskildes synpunkt är det också av underordnad betydelse om ingripandet mot honom eller henne tar formen av ett gripande eller ett anhållande. Det avgörande är att den enskilde utsätts för ett frihetsberövande, kanske i arbetskamraters och grannars närvaro, och stämplas som en brottsling.

Mot den nu angivna bakgrunden anser utskottet att hänsynen till den enskildes integritet och rättsskydd väger så tungt att en regel om strikt ansvar bör införas även för frihetsberövanden som varat mindre än 24 timmar. I rättssäkerhetens intresse är en sådan ordning betydelsefull, även om reformen skulle innebära en viss kostnadsökning för det allmänna. Genom att utnyttja möjligheten till jämkning kan man också undvika resultat som ter sig mindre skäliga. Det får ankomma på regeringen att lämna förslag till riksdagen som innebär ett strikt ansvar för staten även i de fall som nu beskrivits.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen, med bifall till motion L603 yrkandena 1 och 2, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *ansvaret vid frihetsberövanden*
att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:L603 yrkandena 1 och 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. Ersättning för kränkning (mom. 5)

Rolf Åbjörnsson (kd), Stig Rindborg (m), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m) och Viviann Gerdin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 8 börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "yrkande 5" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar den uppfattning som kommit till uttryck i motionen om det angelägna i att snarast förtydliga lagtexten såvitt avser rätten till ersättning för kränkning. Behovet av en sådan lagändring är särskilt uttalat när det gäller poliser som i sin yrkesutövning utsätts för brott. I likhet med motionärerna anser utskottet att polisens arbete är av så stor vikt i samhället att det aldrig kan ses som acceptabelt att en polis i tjänst skall behöva bli utsatt för våld eller ofredande. Eftersom poliser också löper särskilda risker för att utsättas för våld och annan kränkande behandling i tjänsten har de ett särskilt behov av lagens skydd. Detta bör, enligt utskottets mening, komma till uttryck inte bara i straffbestämmelserna om våld och hot mot tjänsteman utan även i reglerna om rätten till skadestånd. Enligt utskottet bör regeringen i det pågående lagstiftningsarbetet ta initiativ till erforderliga lagändringar i enlighet med vad utskottet nu angivit och därefter skyndsamt återkomma till riksdagen.

Vad utskottet sålunda anfört bör riksdagen, med bifall till motionerna L601 yrkandena 1 och 2 samt Ju911 yrkande 5, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *ersättning för kränkning*

att riksdagen med bifall till motionerna 1999/2000:L601 yrkandena 1 och 2 samt 1999/2000:Ju911 yrkande 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

1999/2000:LU11

4. Skadestånd till efterlevande (mom. 6)

Stig Rindborg (m), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Berit Adolfsson (m) och Viviann Gerdin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar med ”Enligt utskottets” och slutar med ”yrkande 10” bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening kan den slutsats som Kommittén om ideell skada kommit till när det gäller efterlevandes rätt till kränkningsskadeersättning på goda grunder ifrågasättas. Ersättningen utgör brottslingens sonande av sitt brott gentemot brottsoffret, och i många fall utgör den en stor del av det totala skadestånd som brottsoffret erhåller. Nuvarande ordning leder emellertid till det orimliga resultatet att en gärningsman blir skadeståndsskyldig för kränkningen i de fall brottsoffret överlever, men om brottet är så grovt att offret avlider bortfaller ersättningsskyldigheten. I likhet med motionärerna anser utskottet mot denna bakgrund att regeringen ånyo bör se över dessa regler och att inriktningen därvid bör vara att ett dödsbo i förekommande fall skall kunna överta den avlidnes krav på kränkningsskadeersättning.

Det anförda bör riksdagen, med bifall till motion Ju723 yrkande 10, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *skadestånd till efterlevande*

att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:Ju723 yrkande 10 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

5. Ersättning för ren förmögenhetsskada (mom. 7)

Stig Rindborg, Henrik S Järrel, Elizabeth Nyström och Berit Adolfsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 10 börjar med ”Lagutskottet kan” och slutar med ”Ju723 avstyrks” bort ha följande lydelse:

I likhet med motionärerna kan utskottet konstatera att offer för ekonomisk brottslighet många gånger har svårt att få ersättning för den skada de åsamkats. Visserligen skall även ren förmögenhetsskada ersättas enligt skadeståndslagen när den tillfogats någon genom brott. Sådana ersättningsanspråk skall emellertid i första hand riktas mot brottslingen, som många gånger saknar åtkomliga utmätningsbara tillgångar. Ett offer för ekonomisk brottslighet kan heller inte i samma utsträckning som övriga brottsoffer vända sig till Brottsoffermyndigheten för att få ersättning enligt brottsskadelagen, eftersom ersättning för ren förmögenhetsskada endast utgår i undantagsfall.

Enligt utskottets mening bör även den som utsatts för ekonomisk brottslighet ha möjlighet till ersättning, och regeringen bör därför skyndsamt återkomma med förslag till förbättrade möjligheter till ersättning för ren förmögenhetsskada på grund av brott. Det anförda bör riksdagen, med bifall till motion Ju723 yrkande 11, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *ersättning för ren förmögenhetsskada*
att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:Ju723 yrkande 11 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

6. Ansvar för genmodifierade organismer (mom. 8)

Viviann Gerdin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med ”Sammanfattningsvis konstaterade” och slutar med ”yrkande 3” bort ha följande lydelse:

Utskottet är för sin del ense med motionärerna om att skadeståndsansvaret för den som introducerar en gentekniskt förändrad organism i begränsade försök eller på marknaden skall vara strikt. För att det ekonomiska ansvaret skall fungera i praktiken bör det kombineras med en obligatorisk ansvarsförsäkring. Med en sådan ordning skulle riskkostnaden för bioteknikföretagen och deras kunder bli tydligare. Ett strikt skadeståndsansvar skulle, enligt utskottets mening, dessutom vara ett bra komplement till myndigheternas tillståndsprövning. Det bör ankomma på regeringen att till riksdagen återkomma med erforderliga lagförslag i enlighet med vad utskottet sålunda anför.

Vad utskottet nu uttalat bör riksdagen, med bifall till motion MJ718 yrkande 3, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

8. beträffande *ansvar för genmodifierade organismer*
att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:MJ718 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

7. Regressrätt för utgiven sjuklön (mom. 9)

Stig Rindborg, Henrik S Järrel, Elizabeth Nyström och Berit Adolfsson (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 13 börjar med ”Någon omständighet” och slutar med ”motion L604” bort ha följande lydelse:

Utskottet kan konstatera att spørgsmålet om införande av en regressrätt för utgiven sjuklön varit föremål för utskottets behandling vid upprepade tillfällen. I likhet med motionärerna anser utskottet det nu angeläget att komma till rätta med ifrågavarande problem utan onödig fördröjning. Utskottet förutsätter mot denna bakgrund att det pågående utredningsarbetet bedrivs med en sådan inriktning att regeringen snarast skall kunna förelägga riksdagen erforderliga förslag till ändringar i skadeståndslagen.

Vad utskottet nu uttalat bör riksdagen, med bifall till motion L604, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. beträffande *regressrätt för utgiven sjuklön*
att riksdagen med bifall till motion 1999/2000:L604 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

8. Kollektiva försäkringar (mom. 12)

Rolf Åbjörnsson och Kjell Eldensjö (båda kd) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 18 börjar med "När spørsmålet" och slutar med "motion L602" bort ha följande lydelse:

Utskottet vidhåller sin tidigare uppfattning i fråga om en utökad informationsplikt för försäkringsbolagen. Som framgår av motionen råder i detta hänseende särskilda problem vid vissa kollektiva försäkringar där den försäkrades identitet är obekant för försäkringsgivaren. En ytterligare genomlysning av ifrågavarande spørsmål bör enligt utskottets mening genomföras inom ramen för det fortsatta arbetet inom Regeringskansliet med en ny försäkringsavtalslag.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen, med anledning av motion L602, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 12 bort ha följande lydelse:

12. beträffande *kollektiva försäkringar*
att riksdagen med anledning av motion 1999/2000:L602 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Kollektiva försäkringar

Viviann Gerdin (c) anför:

Frågan om en utökad informationsplikt för försäkringsbolagen är viktig och förtjänar uppmärksamhet. Med hänsyn till att arbete för närvarande bedrivs inom Regeringskansliet med en ny försäkringsavtalslag förutsätter jag att de synpunkter som kommer till uttryck i motion L602 beaktas i detta sammanhang. Jag har därför inte funnit skäl att reservera mig till förmån för motionen.

Inledning.....	1
Sammanfattning.....	1
Motionerna	1
Utskottet	3
Det allmännas skadeståndsansvar	3
Ansvar för felaktig myndighetsinformation	3
Skadeståndsansvar vid frihetsberövanden	4
Andra skadeståndsrättsliga frågor	7
Ersättning för kränkning.....	7
Skadestånd till efterlevande.....	8
Ersättning för ren förmögenhetsskada.....	9
Ansvar för genmodifierade organismer.....	10
Regressrätt för utgiven sjuklön.....	12
Försäkringsrättsliga frågor.....	13
Patientskadelagens självrisk.....	13
Genetisk information.....	15
Kollektiva försäkringar	16
Hemställan	19
Reservationer.....	20
1. Felaktig myndighetsinformation (fp)	20
2. Ansvar vid frihetsberövanden (v, fp)	20
3. Ersättning för kränkning (m, kd, c).....	21
4. Skadestånd till efterlevande (m, c).....	22
5. Ersättning för ren förmögenhetsskada (m).....	22
6. Ansvar för genmodifierade organismer (c)	23
7. Regressrätt för utgiven sjuklön (m).....	23
8. Kollektiva försäkringar (kd).....	24
Särskilt yttrande.....	24
Kollektiva försäkringar	24